

Blaaskopvliegen

door V. S. van der Goot

Het kan gebeuren dat de lezers van mijn artikel over roofvliegen in de zomer op een braamblad een vlieg ontdekken die door zijn kopbewegingen van een grote belangstelling blijkt geeft voor het insectenluchtverkeer. Aha, denkt dan menigeen, een roofvlieg!

Dat is natuurlijk best mogelijk. Maar het is niet zo als de vlieg roodbruin is, nogal opvallend lichte ogen heeft, terwijl de gevreesde snuit zeer lang en smal blijkt te zijn en bestaat uit drie stukken met twee scharniertjes er tussen. Dat is geen steeksnuit, maar een zeer lange uitklapbare zuigsnuit. Bestemd voor bloemen met verborgen nectar.

Deze roodbruine, slanke vlieg van ongeveer 9 mm lichaamslengte is de zogenaamde, ludiek benoemde, tafeltennisvlieg, *Sicus ferrugineus* L. Ze komt aan haar naam omdat ze de af en aan vliegende bezoekers van de braambloemen oplettend gadeslaat. Daarbij draait ze de kop met de lichtgekleurde ogen voortdurend van links naar rechts en van rechts naar links. Zoals ook het hoofd van een toeschouwer van een pingpongwedstrijd heen en weer gaat. En ook op deze braamstruik zit dit toeschouwertje van het bloembezoek in spanning. Want hij zoekt een wijfje en zij wil haar ei kwijt. En om die wijfjes-pingpongvlieg gaat het. Want dat is een parasiet. Van hommels.

Af en toe vliegt zo'n *Sicus*-wijfje onverdroten op een rondvliegende hommel af. Lijkt daar door slecht manoeuvreren tegen op te botsen. Beide diertjes vervolgen dan weer hun vliegbaan. Niets gebeurd?

Ja, toch wel. In een zeer kort ogenblik heeft deze zogenaamde blaaskopvlieg een eitje onder de hommelvacht gelegd, in het hommellachterlijf. De hommel zal door de uit het ei komende larve vrijwel worden leeggegeten, sterft, de blaaskopvlieg-larve verpopt in het slachtoffer en levert later weer een oplettend toeschouwertje op.

Waar komt nu die naam blaaskopvlieg vandaan? Wel, dat is de naam voor de hele groep van deze vliegen (met 29 Nederlandse soorten). Want *Sicus* is de enige niet. En onze pingpongvlieg behoort slechts tot de plebejers der blaaskoppen. Want er zijn veel mooiere bij, fraai gecamoufleerd als wesp in het bal-masqué van de fopnatuur. Carnavaleske verschijningen. U moet wel zeer op uw hoede zijn om die als vlieg te ontmaskeren.

Ons terrein daarvoor is de heide, fraai in bloei in augustus en ook nog wel in de eerste helft van september. Honingbijen, zweefvliegen en andere bloembezoekers vliegen af en aan. Geelzwarte vliegendoders beproeven op de zweefvliegen hun geluk en de scherpte van hun giftige angel. En daar, hier en daar, zit op de heidebloempjes met hun wat diepere nectar een meesterlijk vermomde vlieg. Geelzwart. Niet met de korte vliegesprietten, maar de driedelige antennen omgebouwd tot lange wespesprietten. En vliegend precies een wesp. Zittend trouwens ook. Wat een puzzel om zo'n beest te ontdekken! Maar, vooral op bloeiende heide, gelukkig niet zeldzaam. En, als u hem of haar eenmaal bespeurd hebt, vindt u dit diertje van eind juni tot begin oktober ook elders in het land. Ik vond *Conops quadrifasciatus* De Geer zelfs in de stad Amsterdam, in het Sloterpark. Algemeen kan ze niet genoemd worden, maar gewoon is ze toch wel. Wat een merkwaardig voorbeeld van evolutie is dit dier. Langzaam uiterlijk veranderd tot wesp. En waarom? Dat moet voordelig geweest zijn.

Uit op kleine voordeeltjes? Als een Hollander in de consumptiemaatschappij? Nu, dat klopt beter dan u denkt. Want de natuur is een consumptiemaatschappij en kleine voordeeltjes daarin tellen. Maar niet de kassa rinkelt, maar het rad der evolutie draait, telkens een klein slagje verder. Als een radertje in een lopend horloge. Het horloge van de tijd.

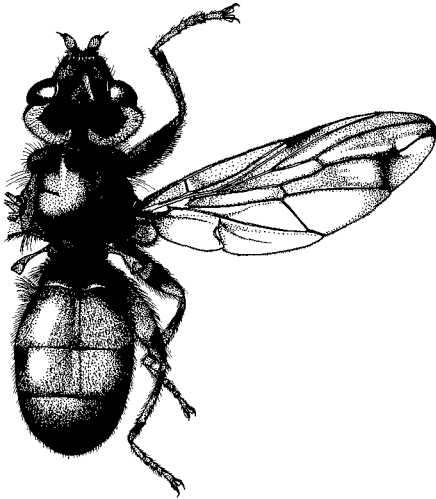
We komen van de consumptiemaatschappij terecht bij de vogels. Die lusten vaak graag vliegen. Een Chinese Kwartel voerde ik een tijdlang regelmatig geelzwarte zweefvliegen. Ze gingen er in als koek. Na korte tijd werden ze tussen mijn vingers weggepikt door de begerig aansnellende vogel.

Toch gaat het in de natuur wat anders. Dit was een vogel geboren en getogen in een kooi. Maar in de natuur biedt geen zweefvliegoloog zorgvuldig uitgekozen voedsel aan. Dat wordt zelf gezocht. En al snel heeft de kwartel een wesp te pakken.

Een wespensteek is voor zo'n klein vogeltje nog veel erger dan voor een mens. En dan een steek binnenin de snavel. Men heeft aangetoond, dat een zangvogeltje, zeven maanden na het eten van

een wesp, een tweede aangeboden exemplaar weigert. Of dat wordt onthouden! Waarschijnlijk wel een kort leven lang. En in de natuur wordt hun geheugen voortdurend opgefrist en het is niet, zoals deze kooivogel, die zeven maanden lang geen wesp meer ziet. En kooivogels met één wespervaring weigeren ook op wespen gelijkende geelzwarte zweefvliegen, zoals uit proeven is gebleken. Ook padden kunnen zeker als vijanden van bij de grond zittende vliegen worden aange merkt. Deze ogenschijnlijk domme diertjes pakken maar één keer een wesp en later nooit meer. Geelzwarte prooien worden dan standvastig geweigerd.

Nu poseert u als vlieg. U hebt wat weg van een wesp. Een vijand aarzelt. Net lang genoeg voor u om te ontvluchten. Daar hebt u uw voordeeltje in

Myopa buccata L., lichaamslengte ongeveer 8 mm. A. Veltman del.

de consumptiemaatschappij van de natuur! En hoe meer een vlieg op een wesp lijkt, hoe groter de kans is dat ze aan vijanden ontsnapt. Dus de slechtgelijkende worden het meest gegrepen. De betergelijkende leveren de meeste nakomelingen.

Een soort rad van avontuur, maar ook het rad der evolutie. Want langzaam tikt de tijd weg, terwijl de vliegen hun voordeeltje pakken. En niet alleen maar op wespen lijken, maar zich in de vlucht en bij bloembezoek zich meer als wespen gaan gedragen. Ook dat is voordelig.

Een dergelijk fraai evolutieprodukt vindt u dus gewoon in eigen land als u *Conops quadrifasciatus* De Geer weet te ontraadselen. Maar er is meer.

Want deze *Conops* jaagt zelf op wespen. Vliegt op deze dieren af (die graag vliegen lusten) en legt in een zorgvuldig geobserveerd ogenblikje een ei in het wespeachterlijf. De geschiedenis van de *Sicus*-hommel herhaalt zich. De wesp wordt leeggegeten, sterft en uit de dode wesp verrijst, als een Phoenix uit de as, een wespachtig dier, de *Conops*.

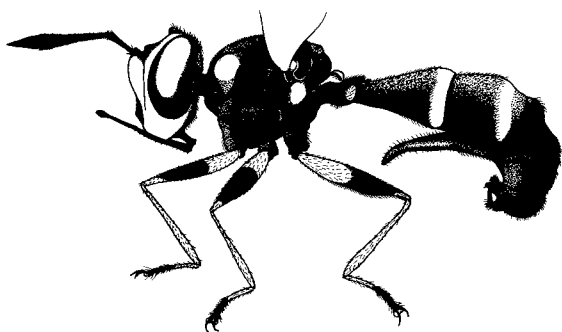
Dus vraagt u zich af: zit er soms ook een voordeeltje in dat de *Conops* op een wesp lijkt waardoor ze onverwacht een ogenschijnlijke kollega benadert? Meer sukses bij het leggen dus. Best mogelijk. Wespen herkennen elkaar in het nest aan de geur, maar op afstand, in de bloemenzee van een heideveld, zien ze misschien alleen een of andere geelzwarte soortgenoot. Maar wat voor vogels is aangetoond is hier nog onbekend. Je zou dan een *Conops*-wijfje haar geelzwarte kleurpatroon moeten ontnemen en het sukses bij het eieren afzetten in wespen moeten afmeten tegen het legsukses van een geelzwart wijfje. Zegt u maar gerust dat dit in de praktijk ondoenlijk is. Het zal wel altijd een onbewezen kwestie blijven. Een mogelijkheid dus.

Wat nog wel een aanwijzing kan opleveren is om door observatie vast te stellen of op vliegen jagende sociale wespen (de slachtoffers van *Conops*) wel eens bij hun vliegenjacht een *Conops* aanval len. Of laten ze deze met rust? Bij mijn weten is dat nog nooit systematisch onderzocht. Toch is zo'n onderzoek wel mogelijk. Ik heb overigens nog nooit een aanval van een limonadeflesjeswesp op een *Conops* gezien. Een *Conops*-wijfje daarentegen zie je soms bij wespennestingangen regelmatig wespen aanval len. Dan worden de kortaan gebonden wespen boos en vliegen achter haar belaagster aan. Maar dat doen ze met alle dieren, die bij het nest lastig zijn. Het zegt dus niet over het al of niet herkennen van een *Conops* als vlieg.

Conops-soorten zijn, alles bijeengenomen, veel spektakulairder dan *Sicus*. Maar *Sicus* is, door de lichtgekleurde kop, weer veel opvallender bij het observeren van het luchtverkeer. Dat doet *Conops* ook wel, maar meer onopvallend.

Conops quadrifasciatus De Geer (gele poten) vindt u vooral op bloemen met diep liggende nektar evenals de iets minder talrijke *C. flavipes* L. (geelzwarte poten). Dergelijke bloemen zijn b.v. Knautia en distels.

Afgebeeld is een wijfje van *C. flavipes* L. U ziet aan de kop de lange opgeklapte zuigsnuit en onderop het achterlijf zit een lang uitsteeksel. Dat is de theca (Grieks voor huls of koker), in het Nederlands heet dat de klamp. Aan de binnenzijde van die klamp zitten, zeer fraai regelmatig gerangschikt, allerlei microborsteltjes. Deze borsteltjes geven de binnenkant van de klamp het uiterlijk van het patroon van een vijl: een heel regelmatige tekening. Dit oppervlak dient vermoedelijk als antislip bij het eieren leggen. Het achterlijf van een wesp is zeer beweeglijk en moet even klem gezet worden om het ei, in een onderdeel van een seconde, dwars door het vlies tussen de pantserplaten in het achterlijf af te zetten. Ook de wijfjes van de andere blaaskopvliegen hebben een klampje, maar niet tot zo'n grote afmeting uitgegroeid als bij *Conops flavipes* L. De lichaamslengte van de afgebeelde vlieg is ongeveer 11 mm. De kleuren zijn geel en zwart.

Conops flavipes L., wijfje. Lichaamslengte ongeveer 11 mm. A. Veltman del.

Is *Conops* een soort carnavalsgast in het bal-masqué van de fopnatuur, dan is *Physocephala* de Prins van dat carnaval. Is evenwel weinig talrijk.

Je komt deze *Physocephala*'s doorgaans, meest op zandgronden van het binnenland, maar enkele malen per jaar tegen. Hoewel ze nog mooier vermomd is dan een *Conops* duid ik dit diertje alleen maar even aan. De mooiere vermomming zit hem in de aanwezigheid van een wespetaille bij *Physocephala*, die bij *Conops* ontbreekt. *Physocephala* lijkt veelal ook meer op b.v. een spinnododer en *Conops* heeft dus meer weg van een sociale wesp. *Physocephala* is een hommelparasiet. Lijkt dus helemaal niet op het dier dat be-

jaagd wordt. Maar dat kan veroorzaakt worden doordat een blaaskopvlieg met een plomp hommelmodel plus haarvacht kansloos is bij het bliksemsnel plaatsen van een ei in het achterlijf van de gastheer.

En tenslotte zijn er, alleen voor de kenners, nog een aantal ogenschijnlijk niet-vermomde blaaskopvliegen: in Nederland tien *Myopa*-soorten en de vijf zeer kleine *Thecophora*-soorten. Verder nog de zeldzame *Zodion*'s (twee soorten) en een nog zeldzamere *Dalmannia*-soort. De gevorderde Blaaskopvliegeloog vindt ze alle in de Jeugdbonds-Roof- en Blaaskopvliegtabel. Daarin vindt u ook de naam blaaskopvlieg verklaard: de kop, soms wit, soms geel, wat frommelig en opgezwollen met meest een naar verhouding vrij klein oog. In de tweede afbeelding ziet U een vrij talrijke *Myopa*-soort. Het is een onopvallend diertje van ongeveer 8 mm lichaamslengte. Alleen een ervaren vanger spoort ze op. Ze zitten op de loer op bloemen en bloeiwijzen waar veel bijen en hommels op vliegen.

Vrijwel alle blaaskopvliegen hebben de karakteristieke, zeer lange zuiger opgevouwen tegen de kop. Deze lange zuiger is bestemd voor bloemen met diepliggende nektar. *Physocephala* b.v. gelieve men dan ook bij voorkeur te zoeken op Wilgeroosje. Een zweefvlieg (korte zuiger) snoept daar alleen van het stuifmeel uit de naar buiten hangende meeldraden (zie de kleurenfoto van de omslag van het zweefvliegenboek). *Physocephala* kan daar echter de nektar bereiken.

Onbekend is mij of de blaaskopvliegen met hun onmogelijk lange en smalle zuiger ook stuifmeel opnemen. Daar zou de darminhoud eens bekeken moeten worden. Echte bloembestuivers zijn de gespecialiseerde blaaskopvliegen wel.

Ik hoop dat u uit dit artikel geleerd hebt dat bijzondere diertjes in eigen land niet alleen in exotische taferelen op het t.v.-scherm verschijnen, maar dat u ze gewoon in de hei of op een braamstruik kunt tegenkomen. Zoekt en gij zult vinden.

Zelf ontdekken is veel mooier dan het voorgeschoteld krijgen op een beeldscherm of in een artikeltje. Fijn, als u dat weer ervaart.

Adres van de schrijver:
V. S. van der Goot.